

Jolanta Chomko

DOI 10.15290/sw.2020.20.12

Uniwersytet w Białymstoku

Wydział Filologiczny

Kolegium Językoznawstwa

tel.: +48 85 7457450

e-mail: j.chomko@uwb.edu.pl

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0289-7221>

Nazwy barw w opisach przyrody nieożywionej (na materiale opowiadań Aleksandra Grina)

Słowa kluczowe: Grin, idiolekt pisarza, semantyka barw, przyroda nieożywiona

1. Wstęp

Nazwy barw są integralnym elementem opisu świata, ponieważ kolor jest nieodłączną cechą wszystkich obiektów materialnych. Właściwości kolorystyczne mogą przysługiwać danemu obiektowi trwale lub ulegać zmianie, np.: jaśnieć, ciemnieć, przekształcać się w inny typ, itp. Zależy to od rodzaju obiektu i ujęcia tego faktu przez nadawcę [Ampel-Rudolf 1994, s. 8]. Definicje koloru sformułowane w opisowych słownikach języka polskiego są bardzo podobne do siebie, podkreślają, że jest to cecha przedmiotu odbierana wzrokowo i zależna od światła: ‘postrzegana wzrokowo właściwość przedmiotu, zależna od stopnia pochłaniania, rozpraszania lub przepuszczania promieni świetlnych’¹, ‘postrzegana wzrokowo właściwość przedmiotów związana z ich oświetleniem lub odbijaniem przez nie światła’², ‘odbierana wzrokowo cecha danej rzeczy, zależna nie od jej kształtu, ale od tego jak odbija ona światło’ [*Inny słownik...*, 645].

¹ <https://sjp.pwn.pl/szukaj/kolor.html> [20.01.2020].

² https://www.wsjp.pl/index.php?id_hasla=511&id_znaczenia=1397136&l=13&ind=0 [20.01.2020].

Analiza nazw barw dostarcza cennych informacji o modelach percepcji, asocjacji i interpretacji świata przedstawionych w utworze literackim. Jak zauważa I.G. Czernienek, „колоративы в художественном дискурсе, несмотря на определенную ассоциативную заданность культурной традицией, многозначны и порой амбивалентны. Это означает, что эмоционально-эстетическое восприятие «цветовой» информации в тексте определяется тем, с каким предметным содержанием она связана, какие эмоции вызывает у читателя” [Черненко 2008, 179–183].

Niniejsza praca stanowi próbę rekonstrukcji fragmentu kolorystycznego obrazu świata wybitnego rosyjskiego pisarza Aleksandra Grina, którego nazywa się malarzem, przedstawiającym świat wielobarwny, tworzącym swój własny „mówiący” i znaczący świat, podporządkowany swoim określonym zasadom twórczości [Мельникова 2009, 64]. Przedmiotem analizy są nazwy barw wykorzystane przez autora do opisu świata przyrody nieożywionej³. Materiał źródłowy stanowią opowiadania tego pisarza⁴.

2. Konceptualizacja wody

Jednym z elementów świata przyrody nieożywionej są wody powierzchniowe. W opowiadaniach A. Grina pojawiają się takie rozlewiska wodne, jak ocean, morze, jezioro, rzeka i potok. W kreowaniu ich obrazów uczestniczą nazwy kolorów wchodzące w skład kilku pól barw: pola barwy niebieskiej, zielonej, białej, czarnej i szarej.

W analizowanych utworach najczęściej występującym zbiornikiem wodnym jest morze, którego kolor zależy od pory dnia i nasilenia światła w cyklu dobowym. Największą frekwencją w jego opisie cieszą się nazwy barw z pola błękitu. Jest to zarówno podstawowa nazwa barwy, *синий*, która odnosi się do koloru morza w opowiadaniu *Капитан Дук: После этих воспоминаний Дюк перешел к обиженной «ветряной мельнице», «Марианне». Пустая, высоко подняв грузовую ватерлинию над синей водой, покачивается она на рейде так тяжело, так жалостно, как живое, вездь*

³ Przyroda nieożywiona to wszystkie czynniki abiotyczne, kształtujące miejsce życia organizmów, które przystosowują się do nich. Składają się na nią między innymi takie czynniki, jak: wody powierzchniowe i podziemne, ukształtowanie powierzchni terenu, podłoże skalne, panujący na danym obszarze klimat, a także chemiczny skład wód i atmosfery.

⁴ Materiał do analizy został wyekscerpowany z: А.С. Грин, 1994, *Собрание сочинений в пяти томах*, Москва oraz przekładów opowiadań na język polski.

хающее всей грудью существо (Utw. 2, 360) / *Po tych wspomnieniach Duc przeszedł do rozmyślań nad pokrzywdzonym „wiatrakiem” „Marianną”. Pusta, z wysoko uniesioną nad **siną** wodą waterlinią obciążenia chwieje się na redzie tak ciężko, tak żałośnie, jak żywa, wzdychająca całą piersią istota* (PO, 64), jak i derywowany od niej rzeczownik *синева* w opowiadaniu *Fandango*: *За уступами крыш, разбросанных ниже этого дома, до судовых мачт и моря, блестящего чеканной **синевой** волн, стучали колеса, пели петухи, нестройно голосили прохожие* (Utw. 3, 543) / *Za załomami dachów, rozrzuconych poniżej tego domu, stukwały koła, piałły koguty, rozlegały się bezładne krzyki przechodniów* (SzŻ, 353), jak również leksem *голубой*, który został wykorzystany w utworze *Сієснїна Бурз*: *Плечи опухли, ныли; сознание бродило в тумане, словно невидимая рука все время пыталась заслонить от его взгляда тихий прибой, **голубой** проход бухты, где стоял «Фитиль на пороже», и яркое, живое лицо прошлых суток* (Utw. 1, 441) / *Spuchnięte ramiona doskwierały mi, świadomość błdziła we mgle, jak gdyby niewidzialna ręka przez cały czas usiłowała zasłonić przed jego wzrokiem łagodne fale przyboju, **блєkitne** пасмо затоки, gdzie stał „Lont na becze prochu”, i barwne, żywe oblicze minionych dni* (SD, 154), *Он осмотрелся; **голубая** тишина бухты несколько ободрила его* (Utw. 1, 444) / *Obejrzał się; **блєkitna** cisza zatoki dodała mu nieco otuchy* (SD, 158), w opowiadaniu *Komendant portu*: *Никаких корыстных целей он не преследовал, его влекло к морьям и кораблям с детства, с тех пор как еще на руках матери он потянулся ручонками к спускающемуся по **голубой** стене моря видению парусов* (Utw. 3, 613) / *Nie miał na celu żadnych korzyści materialnych, po prostu ciągnęło go do marynarzy i statków od dzieciństwa, od czasu, kiedy jeszcze w ramionach matki wyciągał rączki w stronę sunących po **блєkitnej** tafli morza białych żagli* (SzŻ, 135) oraz w tekście *Fandango*: *Прощай, ученый мир, и да здравствует **голубое** море!* (Utw. 3, 525) / *Żegnań, uczony świecie, i niechaj żyje **блєkitne** morze!* (SzŻ, 319). W opowiadaniu *Сієснїна Бурз* do opisu morza została użyta niepodstawowa nazwa barwy, wyrażona rzeczownikiem *лазурь*: *Дремлющий, одинокий корабль стройно чернел в **лазурь*** (Utw. 1, 445) / *Drzemiący samotny statek czerniał wyniośle na tle **блєkitu*** (SD, 161).

Pole zieleni w opisie morza jest reprezentowane przez dwa przymiotniki: *зеленый* i *зеленоватый*. Pierwszy z nich został przywołany w takich opowiadaniach, jak: *Шесть запалек: Вечерело; шторм снизил давление, но волны еще не вернули тот свой живописный вид, какой настраивает нас покровительственно в отношении к морской стихии, когда, лежа на берегу, смотрим в их **зеленую** глубину* (Utw. 3, 410) / *Mia-*

ło się ku wieczorowi; napór sztormu był słabszy, ale fale nie nabrały na powrót tej malowniczości, jaka nastraja nas protekcyjnie wobec żywiołu morza, gdy leżąc na brzegu patrzymy w ich **zieloną** głęb (ON, 311), *Fandango*: Я отступил, так были хороши эти цветы дна морского среди складок шелка и полотна, – они хранили блеск подводного луча, проникающего в **зеленую** воду (Utw. 3, 519) / *Aż się cofnąłem, takie były piękne kwiaty dna morskiego – wśród fałd jedwabiu i płótna zachowały blask подводного promienia przenikającego **zieleń** wody (SzZ, 309) i Szary satchód: Среди **зеленого** серебристого моря холмов вылось несколько троп; одна из них была круче, и я скатился по ней к лежащему ниже шоссе (Utw. 3, 449) / *Wśród **zielonego**, srebrzystego morza wzgórz wilo się kilka ścieżek, jedna z nich była bardziej stroma i stoczyłem się z niej na leżącą niżej szosę (Szcz., 356). Leksem **зеленоватый** występuje w opisie morza w *Życiu Gnora*: **Зеленоватые** отсветы волн, бегущих за круглым стеклом иллюминатора, ползли вверх, колебались у потолка и шова, повинуясь размахам судна, бесшумно неслись вниз (Utw. 1, 615) / **Zielonkawę** zwały fal, toczących się za okrągłą szybą iluminatora, wspinały się w górę, chwiałały się u sufitu i poddając się pędowi statku, znowu cicho opadały w dół (SD, 221).**

Nieoświetlona promieniami słońca morska woda nabiera czarnego koloru, co zostało przedstawione w kilku opowiadaniach. Należą do nich: utwór *Sześć zapalek*: Меж этими страшными и крутыми массами **черного** цвета стеклянно блестел выем, в тот же миг, как вы заметили его, взлетающий выпукло и **черно** на высоту трехэтажного дома (Utw. 3, 410) / *Pomiędzy tymi strasznymi pionowymi masami wód o **czarnej** barwie szkliście połyskiwało wgłębienie, które w tej samej chwili, kiedy się je dostrzegło, wzlatywało, wzdymało się i **czerniało** na wysokości dwupiętrowego domu (ON, 311), opowiadanie *Kolonia Lanfier*: Ночь спрятала его корпус; разноцветные огни мачт и светящиеся кружочки иллюминаторов двоились в **черном** зеркале моря; безветренная густая мгла пахла смолой, гниющими водорослями и солью (Utw. 1, 285) / *Noc ukryła jego sylwetkę; różnokolorowe ognie masztów i świecące się krążki iluminatorów dwoiły się w **czarnym** lustrze wody, bezwietrzna, gęsta mgła pachniała smolą, gnijącymi wodorostami i solą (Szcz., 5), tekst *Spadek po Pik-Miku*: Я видел **черную**, стремительно убегающую воду, красные фонарики, военный корабль, кусок болота, освещенный рефлектором (Utw. 2, 441) / *Widziałem **czarną**, szybko uciekającą wodę, czerwone latarki, okręt wojenny, część błota oświetloną reflektorem (Szcz., 131) oraz *Kapitan Duc*: У мола, поскрипывая, толкались на зыби черные шлюпки, и **черная** вода под ними сверкала искрами (Utw. 2, 359) / *Przy****

molo poskrzypując tracały się na drobnej fali czarne łódki, a czarna woda pod nimi błyskała skrami (PO, 62).

W opowiadaniu *Cieśnina Burz* opisy morza współtworzą także nazwy barw z pola bieli. Są to przymiotnik *белый*: *Волнение усиливалось; отлогие темные валы с ровным, воздушным гулом катились в пространство, белое кружево вспыхивало на их вертушках и гасло в растущей тьме* (Utw. 1, 438) / *Fala była coraz silniejsza; pochyle ciemne zwały wód z równomiernie wypełniającym powietrze łoskotem toczyły się gdzieś w przestrzeń; na ich szczytach wykwitła biała koronka i ginęła w gęstniejącym mroku* (SD, 150) i leksem *серебристый*⁵: *Пролив казался спокойными ангельскими глазами изменившей жены; он стих, замер и просветлел, поглаживая серебристыми языками желтый песок* / *Cieśnina przypominała niewinne, anielskie oczy wiarołomnej żony, wody przycichły, uspokoiły się i przejaśniały liżąc srebrzystymi językami żółty piasek* (SD, 155)

W opowiadaniach A. Grina dość często pojawiają się opisy rzek. Podobnie, jak w przypadku morza, dominującym w nich kolorem są odcienie błękitu. W utworze *Kolonia Lanfier* do językowej kreacji rzeki autor używa przymiotnika *голубой*: – *Там! – взмахивая рукой и, видно, приходя в себя, крикнул Бекеко. – Маленькая голубая река* (Utw. 1, 316) / – *Там! – крикнул Бекеко wymachując ręką i zapewne odzyskując świadomość. – Mała błękitna rzeka* (Szcz., 54), *Север, маленькая голубая река* (Utw. 1, 317) / *Północ, mała błękitna rzeka* (Szcz., 54), *Маленькая голубая река текла перед его глазами* (Utw. 1, 317) / *Mała błękitna rzeka płynęła przed nim* (Szcz., 55), *Через полчаса он увидел воду. Конечно, это была та самая маленькая голубая река, узкий ручей с небом на дне и блеском песчаных отмелей, чистых, как серый фаянс. Издали она казалась голубой лентой в зеленой косе нимфы* (Utw. 1, 318) / *Po półgodzinie zobaczył wodę. Oczywiście była to ta sama mała błękitna rzeka, wąski strumyk z niebem na dnie i blaskiem piaszczystych mielizn tak czystych jak szary fajans. Z daleka podobna była do błękitnej wstęgi z zielonym warkoczem nimfy* (Szcz., 56), *Горн, с трудом передвигая ноги в сырой гуще цепкой травы, выбрался к голубой ленте и остановился, вдыхая сладкий прелый запах водорослей*

⁵ Barwa srebrna jest niepodstawową nazwą przyporządkowaną bieli. Kolorystyczne określenie *srebrny* posiada „swoisty odcień metalicznego połysku, nie gubiąc jednocześnie związku z bielą”. Związek ten można zauważyć zarówno w etymologicznym pokrewieństwie nazw ‘bieli’ i ‘srebra’ w wielu językach indoeuropejskich, jak i w perceptualnym podobieństwie poświadczonym materiałem leksykalnym i faktami pozajęzykowymi [Tokarski 2004, 70–71]. „*Srebrny* to kolor fizycznie bliski *białemu*” [tamże, 73].

(Utw. 1, 318) / *Gorn, z wysiłkiem poruszając nogami w mokrej gestwinie chwytliwych traw, dotarł do błękitnej wstęgi i zatrzymał się wdychając słodką, stęchlą woń wodorostów* (Szcz., 56), *Ему пришло в голову, что всем известно о маленькой голубой реке* (Utw. 1, 322) / *Oprócz tego przyszło mu do głowy, że wszyscy wiedzą o maleńkiej błękitnej rzece* (Szcz., 63), *Маленькая голубая река никогда не видала их* (Utw. 1, 324) / *Maleńka, błękitna rzeka nigdy ich nie widziała* (Szcz., 66), *Маленькая голубая река невинно скользила перед глазами* (Utw. 1, 334) / *Maleńka, błękitna rzeka niewinnie ślizgała się przed oczami* (Szcz., 81). Ten sam odcień błękitu występuje również w opowiadaniu *Lina*: *Белые балконы, желтые плиты тротуара и голубая река с перекинутыми вдали отчетливыми мостами казались мне, в торжественной строгости моего отношения ко всему этому блеску жизни, робкой лестью побежденных неукротимому победителю* (Utw. 3, 201) / *Białe balkony, żółte płyty chodnika i błękitna rzeka z przerzuconymi, w dali wyraźnie rysującymi się mostami wydawały mi się z pompatycznej surowości mojego stosunku do wszystkich blasków życia nieśmiałym pochlebstwem pokonanych wobec nieposkromionego zwycięzcy* (Szcz., 180).

W kontekście opisu rzek pojawia się jeszcze jeden leksem z pola błękitu – *синий*, który zostaje przywołany dwóch opowiadaniach – *Sprzedawcy szczęścia*: *Скоро пришел он к синей узкой реке, блестящей солнцем под безоблачным небом* (Utw. 2, 158) / *Wkrótce stanął nad siną wąską rzeką, połyskującą w słońcu pod bezchmurnym niebem* (SD, 182), *Безмолвная река развертывалась перед ним пышной, синей аллеей, извилисто проникая в знойную тесноту дремлющих лесных берегов* (Utw. 2, 159) / *Przed nim rozpościerała się milcząca rzeka, niczym przepyszna modra aleja, i kręto ześlizgiwała się w skwarną ciasnotę drzemących leśnych brzegów* (SD, 183) oraz w utworze *Sto wiorst brzegiem rzeki*: *Солнечный шар плавился над синей рекой, играя с пространством легкими, дрожащими блестками, рассыпанными везде, куда направлялся взгляд* (Utw. 2, 533) / *Kula słońca topniała nad błękitną rzeką mieniąc się w przestrzeni lekkimi, drżącymi cekinami, rozsypanymi wszędzie, gdzie sięgał wzrok* (SzŻ, 166).

W niewielkim stopniu w opisie rzek pojawia się barwa zielona, została ona przywołana tylko w utworze *Sprzedawca szczęścia*: *Далее, как высыпанная из корзин зелень, купались в зеленеющей отражениями воде гирлянды ветвей, образуя тенистые боковые коридоры* (Utw. 2, 159) / *Dalej, jak by kto zieleni wysypał z kosza – to kapwały się w wodzie, co zieleniła się ich odbiciami, girlandy gałęzi tworzących cieniste boczne korytaryze* (SD, 183).

Jednokrotnie poświadczony w językowym obrazie rzeki jest również przymiotnik *черный*, występujący w *Наповietrзnych rusalkach*: *Здесь – именно потому, что он считал предосудительным думать, – несколько сказок рассмеялось ему в лицо плеском маленьких рук, выжимающих зеленые косы над утонувшим в черной воде месячным медным серпом* (Utw. 3, 292) / *A to właśnie dlatego, że uważał myślenie za karygodne – kilka bajek roześmiało mu się w twarz pluskiem maleńkich rąk wykręcających zielone warkocz nad utopionym w czarnej wodzie miedzianym sierpem księżyc*a (Szcz., 246).

Paleta barw opisujących jeziora nie różni się zbyt od kolorów wykorzystanych do opisu pozostałych zbiorników wodnych. W ich językowej kreacji obecne są przede wszystkim barwy skupione wokół centrum semantycznego, jakim jest błękit i wyrażone przy pomocy leksemu *голубой*, tak jak w opowiadaniu *Kolonia Lanfier*: *В просветах, наполненных темно-зеленой густой тенью и золотыми пятнами солнца, сверкали крошечные голубые кусочки озера* (Utw. 1, 289) / *W prześwitach wypełnionych ciemnozielonym, zagęszczonym cieniem i złotymi plamami słońca pobłyskiwały maleńkie, błękitne kawałeczki jeziora* (Szcz., 12), *Прямо перед ним узкой, затуманенной полосой тянулся противоположный берег; голубая, стального оттенка поверхность озера дымилась, как бы закутанная тончайшим газом* (Utw. 1, 290) / *Naprzeciw, wąskim, zamglonym pastem ciągnął się przeciwległy brzeg; błękitna, o stalowym odcieniu powierzchnia jeziora dymiała się, jak gdyby była owinięta delikatną gazą* (Szcz., 12), *Озеро дымилось. Колеблющиеся испарения устилали поверхность, обнажая у берегов светлые, голубые лужицы заснувшей воды* (Utw. 1, 301) / *Jezioro parowało. Kołyszące się opary zaścieniały powierzchnię, obnażały przy brzegach jasne, błękitne płachty sennej wody* (Szcz., 29) lub przymiotnika *синий* – w utworze *Piekło odzyskane*: *Затем я продолжал разговор, спрашивая себя, не последний ли раз вижу я это прекрасное, нежно нахмуренное лицо, эти ресницы, длинные, как вечерние тени на воде синих озер, и рот, улыбающийся проныжковенно, и нервную, живую белизну рук* (Utw. 2, 402) / *Potem rozmawiałem z nią dalej, zapytując sam siebie, czy nie po raz ostatni widzę tę piękną, czule zasmuconą twarz, te rzęsy, długie jak cienie wieczoru w wodzie granatowych jezior, i usta, rzewnie uśmiechnięte, i nerwową, żywą białosć dłoni* (PO, 8).

W kształtowaniu obrazu jeziora uczestniczy również jednokrotnie poświadczony tylko w tekście *Kolonia Lanfier* przymiotnik *стальной*⁶, który

⁶ Стальной ‘имеющий цвет стали; серебристо-серый’ [Кузнецов 2000, 1259].

„może kojarzyć się z chłodem, zagrożeniem, wrogością wobec człowieka” [Tokarski 2004, 63]: *Прямо перед ним узкой, затуманенной поло- сой тянулся противоположный берег; голубая, **стального** оттенка поверхность озера дымилась, как бы закутанная тончайшим газом* (Utw. 1, 290) / *Naprzeciw, wąskim, zamglonym pasmem ciągnął się przeciw- legły brzeg; błękitna, o **stalowym** odcieniu powierzchnia jeziora dymila się, jak gdyby była owinięta delikatną gazą* (Szcz., 12).

Do opisu oceanu Grin wykorzystał w opowiadaniach kolory z palety błękitu, zieleni, bieli i czerni. Stosunkowo często występują barwy będą- ce odcieniami błękitu, do których należą: *синий* – w opowiadaniu: *Жизне Гнора: Полдень горел всей силой огненных лежких юга; чудесная про- стота океана, **синий** блеск его окружал яхту* (Utw. 1, 617) / *Peł- nia dnia oddychała całą mocą ognistych płuc Południa; cudowna prostota oceanu, jego **błękitnawy** blask otaczał jacht; nagie opalone plecy maryna- rzy zginały się pod opuszczonymi żaglami, przypominającymi rozwieszoną białiznę giganta* (SD, 225) i utworze *Kolonia Lanfier: На западе, облегая изрытую оврагами и холмами равнину, тянулась **синяя**, сверкающая белыми искрами гладь далекого океана* (Utw. 1, 292) / *Na zachodzie rozciągała się, otaczając porytą parowami i wzgórzami równinę, **błękitna**, mieniąca się białymi iskrami, гладь далекого океана* (Szcz., 16), jak rów- nież *голубой* – w tekście *Zatruta wyspa: Солнечные лучи, дробясь над аркой, делали воздух подобием пылающего костра или золотой заве- сы, сквозь которую просвечивали **голубыми** тенями извивы берега. Берег нестрел цветами* (Utw. 2, 577) / *Rozproszone nad arką promienie słoneczne czyniły z powietrza coś na kształt płonącego ogniska lub złocistej zasłony, przez którą przeświecały **lazurowymi** cieniami zarysy ukwieconego brzegu* (ON, 134).

Jednokrotnie poświadczony w językowej kreacji oceanu jest przymiot- nik *зеленоватый*, który pojawia się w opisie tego zbiornika w opowiadaniu *Жизне Гнора: На краю неба, в непрерывно мигающем свете небесных трещин, неудержимо влеклись к далеким облакам пенистые **зелено- ватые** валы* (Utw. 1, 621) / *Na krańcach nieba, w nieustannym migotli- wym świetle ognistych zygzaków, niepowstrzymanie pędziły ku dalekim chmu- rom **zielonkawe** spienione bałwany* (SD, 230).

Do charakterystyki oceanu wykorzystano również barwę białą, która w tekście *Kolonia Lanfier* odzwierciedla odbijające się w wodzie świa- tło: *На западе, облегая изрытую оврагами и холмами равнину, тя- нулась синяя, сверкающая **белыми** искрами гладь далекого океана* (Utw. 1, 292) / *Na zachodzie rozciągała się, otaczając porytą parowami i wzgórzami równinę, błękitna, mieniąca się **białymi** iskrami, гладь dale-*

kiego oceanu (Szcz., 16). W opowiadaniu *Życie Gnora*, natomiast, opisuje ona fale przypływu: *Голые обожженные спины матросов гнулись над опущенными парусами, напоминавшими разбросанное белье гиганта; справа, отрезанная белой нитью прибоя, высилась скалистая впадина берега* (Utw. 1, 617) / *Nagie opalone plecy marynarzy zginały się pod opuszczonymi żaglami, przypominającymi rozwieszoną bieliznę giganta; na prawo, odcięta białą nicią przyboju, wznosiła się skalista zapadlina brzegu* (SD, 225).

Sporadycznie, tylko w opowiadaniu *Życie Gnora*, do opisu wody oceanicznej autor wykorzystuje barwę czarną, która określa zmieniający się pod wpływem braku światła zbiornik wodny: *Голубые молнии полосовали пространство; меня вместе с плотом швыряло то вверх – к тучам, то вниз – в жидкие черные ямы* (Utw. 1, 621) / *Błękitnawe błyskawice rozdzierały przestwór. Tratwę wraz ze mną ciskało to w górę, ku chmurom, to w dół, w czarne wodne czeluście* (SD, 230).

W opisie potoku w utworze *Zatruta wyspa* Grin wykorzystał kolory z pola błękitu i bieli. W obu przypadkach nazwy barw zostały wyrażone derywatami rzeczownikowymi – *белизна*: *Очень прост и величествен был свадебный обряд. Мы стояли на берегу потока, сверкавшего синевой и белизной в изломах гранита, сомкнувшегося впереди нас, через поток, прихотливой тенисто-краснеющей аркой* (Utw. 2, 577) / *Obrzęd ślubny był nader prosty i wspaniały zarazem. Staliśmy na brzegu potoku lśniącego błękitem i bielą w załomach granitu, który przed nami, na drugim brzegu, tworzył wymyślną cienistą arkę* (ON, 134) i *синева*: *Очень прост и величествен был свадебный обряд. Мы стояли на берегу потока, сверкавшего синевой и белизной в изломах гранита, сомкнувшегося впереди нас, через поток, прихотливой тенисто-краснеющей аркой* (Utw. 2, 577) / *Obrzęd ślubny był nader prosty i wspaniały zarazem. Staliśmy na brzegu potoku lśniącego błękitem i bielą w załomach granitu, który przed nami, na drugim brzegu, tworzył wymyślną cienistą arkę* (ON, 134).

3. Konceptualizacja powierzchni terenu i podłoża skalnego

Drugim istotnym polem semantycznym, tworzącym świat przyrody nieożywionej, jest powierzchnia kuli ziemskiej – jej ukształtowanie i podłoża skalne. Językowy obraz tych elementów budują kolory należące do pola barwy niebieskiej, białej, czarnej, szarej, żółtej, zielonej oraz czerwonej.

Ziemia, jako część krajobrazu przedstawionego na obrazie, pojawia się w opowiadaniu *Fandango*, gdzie autor opisał ją przy pomocy przy-

miotnika *сизый*⁷: *Это был тоже пейзаж, составленный из двух горизонтальных полос; серой и сизой, с зелеными по ней кустиками* (Utw. 3, 505) / *To też był pejzaż złożony z dwóch poziomych pasów: szarego i szaroniebieskiego, z zielonymi krzaczkami* (SzŻ, 283).

Opisy poszczególnych fragmentów ukształtowania terenu pojawiają się w analizowanych tekstach dość rzadko. Należą do nich między innymi obrazy wzniesień. W opowiadaniu *Piekło odzyskane* do budowy obrazu gór Grin wykorzystał rzeczownik *синева*: *Утро явилось в тот день отменно красивым; стянув к небу от многоцветных осенних лесов все силы блеска и ликования, оно соединило их вдали, над воздушной синевою гор, в пламенном ядре солнца, драгоценным аграфом, скрепляющим одежды земли* (Utw. 2, 403) / *Poranek tego dnia wypadł przedziwnie piękny. Zebrawszy na niebo z wielobarwnych lasów wszystkie moce blasku i tryumfu, w dali, nad przejrzystym błękitem gór, złączył je w płomiennej kuli słońca, jak gdyby drogocenną broszą, przytrzymującą suknię ziemi* (PO, 9).

W utworze *Szary samochód* w opisie wzniesień pojawiają się leksemy *серый* i *серебристый*: *Наконец он выкатился с холма издали серым наростом среди живописных картин дороги и начал валиться по ее склону на зрителя, увеличиваясь и приближаясь к натуральной величине* (Utw. 3, 421) / *Wreszcie wyjechał na wzgórze, niby szara narośl pośród malowniczych obrazów drogi, i zaczął po jego skłonie staczać się na widza, rosnąc i zbliżając się do wielkości naturalnej* (Szcz., 312), *Среди зеленого серебристого моря холмов вилось несколько троп; одна из них была круче, и я скатился по ней к лежащему ниже шоссе* (Utw. 3, 449) / *Wśród zielonego, srebrzystego morza wzgórz wilo się kilka ścieżek, jedna z nich była bardziej stroma i stoczyłem się z niej na leżącą niżej szosę* (Szcz., 356).

Sporadycznie autor opowiadań przywołuje kolor w opisie innych form ukształtowania terenu. Należą do nich równiny, które w *Losie chwyconym za rogi* zostały określone barwą białą z powodu leżącego na nich śniegu: *Белые равнины, в голубом свете луны, под черным небом – холодно, по-зимнему, звездным, молчащим небом; неотстающая черная тень лошади, прыгающая под ее брюхом, и ясная кривая горизонта давали что-то от вечности* (Utw. 2, 270) / *Białe równiny w błękitnym świetle księżyca, w górze czarne niebo – chłodno, zimowo rozgwieżdżone i milczące niebo, nieodstępny czarny cień konia, skaczący pod jego brzuchem i wyraźna półkolista linia horyzontu nasuwały myśl o wieczności* (SD, 163), oraz czarne urwiska w utworze *Sprzedawca szczęścia*: *Обрывы, черные, как груды*

⁷ Сизый 'темно-серый с синеватым отливом' [Кузнецов 2000, 1184].

угля, с выползающими к воде розовыми корнями, сменялись колоннами бесконечно уходящих в полумрак зарослей стволов (Utw. 2, 159) / *Na przetnian sunęły urwiska, **czarne** jak bryły węgla, z pełznącymi ku wodzie różowymi korzeniami, i kolumny pni uchodzących w bezkresny półmrok zarośli* (SD, 183).

Barwa czarna posłużyła również do językowej kreacji obrazu brzegu w opowiadaniu *Sto wiorst brzegiem rzeki: Стемнело. Красное веко солнца скрывалось за **черным** берегом* (Utw. 2, 538) / *Zmierzchno. Czerwona powieka słońca zapadała za **czarny** brzeg* (SzŻ, 177).

W opowiadaniach A. Grina stosunkowo często pojawiają się opisy skał i minerałów tworzących skorupę ziemską i glebę. Barwa biała uczestniczy kształtowaniu obrazów skał kredowych, które zostały opisane w dwóch utworach – *Cieśnina Burz: Рифы остались сзади, впереди лежал океан, слева – меловые утесы, похожие на кучки **белых** овец, скрывали бухты* (Utw. 1, 442) / *Rafy zostały w tyle, przed nim leżał ocean, na lewo – skały kredowe podobne do trzód **białych** owiec przysłaniały zatokę* (SD, 155) oraz *Piekło odzyskane: От **белых** камней в желтой пыли дороги лежали темно-синие тени, палый лист всех оттенков* (Utw. 2, 403) / *Od **białych** kamieni na żółty pył drogi kładły się granatowe cienie, opadłe liście wszystkich barw* (PO, 9).

Do opisu skał posłużyły również barwy pola żółcieni – wyrażone czasownikiem *желтеть*, odnoszącym się do skał kwarcowych, przedstawionych w *Kolonii Lanfier: Обломки кварца, следы бывших землетрясений **желтели** отраженным светом зари, короткое бормотание какаду звучало сердитым удовлетворением и строптивостью* (Utw. 1, 318) / *Odlamki kwarcu – ślady minionych trzęsień ziemi – **żółciły** się odbitym światłem zorzy, krótkie mamrotanie kakadu dźwięczało jak wątpliwe zadowolenie i przekora* (Szcz., 56) oraz przymiotnikiem *желтый*, określającym głązy na dnie strumienia w *Kapitanie Charbelu*, które pod wpływem otaczających je wodorostów przybierały również barwę zieloną: ***Желтые**, как золото, и **зеленые**, в водорослях, крупные камни загромаждали дно* (Utw. 2, 451) / *Wielkie kamienie, **żółte** jak złoto, a wśród wodorostów **zielone**, zaścieniały dno* (SD, 6).

Jednym z rodzajów skał jest piasek, należący do skał osadowych luźnych, który w analizowanych tekstach pojawia się dość często. W kształtowaniu jego obrazów uczestniczy kilka barw, między innymi barwa biała, wyrażona przymiotnikiem *белый* – w opowiadaniu *Gadatliwy skrzat: **Желтый** и лиловатый и темно-зеленый свет отражены на **белом** песке. Холодная вода в такой день лучше всего* (Utw. 3, 257) / *Na **białym** piasku odbija się żółte, kredowe i ciemnozielone światło* (PO, 160), w utwo-

rze *Kapitan Duc*: *Бесформенные длинные тени скрещивались на белом песке* (Utw. 2, 355) / *Bezkształtne, długie cienie przecinały się na białym piasku* (PO, 57) oraz w tekście *Kolonia Lanfier*: *На востоке, за озером, вилась белая нитка дороги, ведущей в город, по краям ее кое-где торчали деревья, казавшиеся издали крошечными, как побеги салата* (Utw. 1, 292) / *Na wschodzie za jeziorem ciągnęła się biała nitka drogi prowadzącej do miasta, na jej bokach gdzieś sterczały drzewa, które z daleka wydawały się małe jak pędy sałaty* (Szcz., 16).

Kolejną barwą współtworzącą obraz piasku jest barwa żółta, wyrażona leksemem *желтый* w dwóch opowiadaniach – w *Cieśninie Burz*: *Пролив казался спокойными ангельскими глазами изменившей жены; он стих, замер и просветлел, поглаживая серебристыми языками желтый песок, как рассудительная, степенная кошка, совершающая утренняя туалет котят* (Utw. 1, 441) / *Cieśnina przypominała niewinne, anielskie oczy wiarolomnej żony, wody przycichły, uspokoiły się i przejaśniały liżąc srebrzystymi językami żółty piasek, jak roztropna stepowa kotka zajęta poranną toaletą swych kociąt* (SD, 155), *Piekle odzyskanym*: *От белых камней в желтой пыли дороги лежали темно-синие тени, пальый лист всех оттенков* (Utw. 2, 403) / *Od białych kamieni na żółty pył drogi kładły się granatowe cienie, opadłe liście wszystkich barw* (PO, 9) i *Poszukiwaczu przygód*: *Улицы были обсажены пальмами; зонтичные вершины их бросали на желтую от полудня землю синие тени* (Utw. 2, 278) / *Ulice wysadzone były palmami. Ich parasolowate wierzchołki rzucały niebieskawe cienie na pożółtą od upału ziemię* (SzŻ, 229).

W dwóch utworach piasek został opisany przy pomocy barwy z pola czerwieni, która jest wyrażona przymiotnikiem *красноватый* derywowanym od nazwy podstawowej. Należą do nich opowiadanie *Kolonia Lanfier*: *Лабиринт зеленых изгородей, полный сухой пыли, змеился по отлогому возвышению. Ноги Горна по щиколотку увязали в красноватом песке; пыль щекотала ноздри* (Utw. 1, 294) / *Labirynt zielonych przegród, pełen suchego pyłu, wił się na łagodnym wzniesieniu. Nogami Gorna po kostki grzęzły w czerwonym piasku, pył łaskotał w nozdrzach* (Szcz., 18), *Они вышли за изгородь, напутствуемые оглушительным трюканьем, и шли рядом, погружая ноги в горячий красноватый песок* (Utw. 1, 298) / *Wyszli za ogrodzenie odprowadzani ogłuszającym chrupkaniem, szli obok siebie, pograżając nogi w gorącym czerwonym piasku* (Szcz., 26) oraz *Жизне Гнора*: *Еще продолжалось неловкое и странное молчание, как вдруг случайно на искристом красноватом песке Гнор прочел фразу, выведенную дулом ружья или куском налки* (Utw. 1, 624) / *Jeszcze trwało niezręczne i dziwne milczenie, gdy*

nagle na iskrzącym się **czerwonawym** piasku Gnor dojrzał przypadkowo słowa, nakreślone lufa strzelby lub kawałkiem kija (SD, 234).

Barwę współtworzącą pole czerwieni, wyrażoną rzeczownikiem *пурпур* autor przywołuje w opisie skał oświetlonych promieniami zachodzącego słońca w *Kolonii Lanfier*: *Лес редел, глубокие просветы заканчивались пурпуром скал, блестящих в крови солнца, раненного Дианой* (Utw. 1, 318) / *Las był coraz rzadszy, głębokie prześwitły kończyły się purpurą skał, błyszczących w krwi słońca zranionego przez Dianę* (Szcz., 56).

4. Konceptualizacja powietrza i zjawisk pogodowych

Powietrze jest kolejnym elementem tworzącym świat przyrody nieożywionej. Do jego konceptualizacji A. Grin używa barw należących do pola czerni, bieli, szarości, błękitu i czerwieni.

Barwa czarna, wykorzystywana do opisu powietrza, w analizowanych utworach jest wyrażana przy pomocy przymiotnika *черный*, tak jak w opowiadaniu *Cieśnina Burz*: *Аян боролся с тревогой, однозвучный наплыв дум держал его в томительном напряжении, и сцены последних дней роились в черной стене воздуха, беглые, как обрывки сна* (Utw. 1, 426) / *Ayan walczył z lękiem, natłok jednostajnych myśli trzymał go w męczącym napięciu; ulotne jak strzępy snu sceny z ostatnich dni roiliły się w czarnej ścianie powietrza* (SD, 132) lub przy pomocy derywowanego od niego rzeczownika *чернота* w *Kolonii Lanfier*: *И вместе с ним отлетел в бархатную черноту дух Огня, веселый, прыгающий дух пламени* (Utw. 1, 292) / *Razem z nim odleciał w aksamitną czerń duch ognia, wesóły, podskakujący duch płomienia* (Szcz., 15).

Jednokrotnie w językowej kreacji powietrza w tekstach opowiadań są poświadczane leksemy *серый* – w utworze *Cieśnina Burz*: *В тот же момент лицо его приняло выражение глубочайшего изумления: воздух стал тусклым, серым, небо залилось кровью, и жуткий немой мрак поглотил все* (Utw. 1, 412) / *W tejże chwili twarz jego przybrała wyraz najgłębszego zdumienia; powietrze zamgliło się, zszarzało, niebo zalało się krwią i niesamowity niemy mrok pochłonął wszystko* (SD, 11) i *голубой* w *Fandango*: *В открытое окно площадки сиял летний голубой воздух. Внизу лежал очень знакомый двор – двор дома, в котором я жил* (Utw. 3, 546) / *Przez otwarte okno na podeście wpadł błękitny blask letniego powietrza* (SzZ, 359).

W opisach obłoków, z kolei, została przywołana tonacja biała, która różnicuje ich odcień dzięki wykorzystaniu przymiotnika *белый, серебристый*

i czasownika *серебрить*. Pierwszy z leksemów został wykorzystany w opowiadaniu *Renée*: *Поезд шел полями с осевшим на ложбинах утренним чистым туманом. Пунцовые и белые облака, сторонясь, пропускали низкий пук ярких лучей, западавших на возвышения* (Utw. 3, 86) / *Pociąg szedł polami z zalegającą w parowach poranną czystą mgłą. Purpurowe i białe obłoki rozchodząc się przepuszczały niski pęk ostrych promieni, które padały ze wzgórza* (ON, 342). Obłoki o metalicznym połysku, natomiast, występują w dwóch utworach: *Poszukiwacz przygód: В восемь часов вечера Аммон стоял перед тихим домом в саду, где ярко, пышно и радостно молились цветы засыпающему в серебристых облаках солнцу* (Utw. 2, 295) / *O ósmej wieczorem Ammon stanął przed domem w ogrodzie, gdzie bujne jaskrawe kwiaty radośnie modliły się do zasypiającego w srebrzystych obłokach słońca* (SzŻ, 260) oraz *Napowietrzne rusalki: Небо светлело; легкие и чистые облака серебрили розовеющий горизонт* (Utw. 3, 293) / *Niebo jaśniało, lekkie i czyste obłoki srebrzyły różowiący się horyzont* (Szcz., 247).

Z kolei w opowiadaniu *Renée* obraz obłoków został wykreowany przez autora z użyciem leksemu *пунцовый*, który odzwierciedla wpływ promieni wschodzącego słońca: *Поезд шел полями с осевшим на ложбинах утренним чистым туманом. Пунцовые и белые облака, сторонясь, пропускали низкий пук ярких лучей, западавших на возвышения* (Utw. 3, 86) / *Pociąg szedł polami z zalegającą w parowach poranną czystą mgłą. Purpurowe i białe obłoki rozchodząc się przepuszczały niski pęk ostrych promieni, które padały ze wzgórza* (ON, 342).

Kolor biały pojawia się także w opisie oparów powietrza w utworze *Мрок*: *Я заглянул в пропасть: на глубине – высоте колокольни – стоял непроницаемый слой белого пара, скрывавшего бездну* (Utw. 3, 47) / *Zajrzałem w przepaść: w głębi, równej wielkości dzwonnicy, snuła się nieprzenikniona warstwa białych oparów przykrywających dno otchłani* (Szcz., 150), *Тогда из глубины пропасти, из слоя белого холодного пара, опущенного в ее расселистый зев, достигло моих ушей слабое ответное ржание, и я узнал голос лошади Рыфта* (Utw. 3, 49) / *Wówczas z otchłani przepaści, z warstwy białych, zimnych oparów, wiszących w jej przestronnej paszczy, doleciała do moich uszu odpowiedź – słabe rżenie – rozpoznałem konia Ryfta* (Szcz., 153).

Jedynym opadem atmosferycznym, który został przedstawiony w analizowanych utworach jest śnieg. Najczęściej stosowaną barwą do jego opisu jest biel, wskazująca na naturalny kolor tego zjawiska. Autor wykorzystuje zarówno nazwy przymiotnikowe, jak i imiesłowne i rzeczownikowe. Przymiotnik *белый* występuje w *Пієкле одысканым*: *За окном лежит белый*

снег (Utw. 2, 408) / *Za oknem leży biały śnieg* (PO, 16), *По снегу прошла дама, молодая и красиво одетая, оставив на белизне снега маленькие частые следы, вытянутые по прямой линии* (Utw. 2, 408) / *Po śniegu przeszła jakaś pani, młoda i pięknie ubrana, pozostawiając na jego bieli małe i czyste, wyciągnięte w linię prostą ślady* (PO, 16), w opowiadaniu *Poszukiwacz przygód*: *Синий и белый снег гор, зубчатый взлет которых тянулся полукругом вокруг холмистой равнины, Аммон увидел из окна поезда рано утром. Вдали солнечной полоской блестело море* (Utw. 2, 277) / *Wczesnym rankiem Ammon zobaczył z okna pociągu błękitno-białe, ośnieżone szczyty gór, zębatą koronę otaczającą półkoletą pagórkowatą równinę* (SzŻ, 228), *Голубые каскады взбивали снежную пену, прыгая со всех сторон с уступа на уступ, скрещиваясь и толкая друг друга, подобно вспугнутому стаду овец, когда, попав в тесное место, струятся они живою волной белых спин* (Utw. 2, 296) / *Błękitne kaskady wzbijały śnieżną pianę skacząc ze wszystkich stron po skalnych wystęпах, wpadając na siebie i popychając się jak stado przestraszonych owiec, gdy tłoczy się w ciasnym miejscu, kołysząc żywą falą białych grzbietów* (SzŻ, 262), oraz w tekście *Szczurolap*: *Холод и мокрый снег, валивший над головами толпы вдали тучами белых искр, придавали зрелищу отвратительный вид* (Utw. 3, 321) / *Zimno i mokry śnieg, miotający nad głowami tłumu kłęby białych iskier, stwarzały odpychającą scenerię* (Szc., 251).

W utworze *Piekło odzyskane* został przywołany również imiesłów przymiotnikowy *белевший*: *Столик, уставленный лекарствами, открыл мне, что я был тяжело и, может быть, долго болен. «Да, долго», – подтвердил снег, белевший сквозь черноту стекла, в тишине ночной улицы* (Utw. 2, 404) / *Zastawiony lekarstwami stolik wyjawiał mi, że byłem ciężko i, być może, od dawna chory. „Tak, od dawna” – potwierdził śnieg biejącący przez czerność szyby w ciszy nocnej* (PO, 11) oraz rzeczownik *белизна*: *Херам – очень небольшой город, и я быстро обошел его весь, по круговой улице, наслаждаясь белизной снега и тишиной* (Utw. 2, 406) / *Cheram jest niewielkim miastem i szybko je obszedłem okólną ulicą, rozkoszując się ciszą i bielą śniegu* (PO, 14).

W tym opowiadaniu pojawia się także leksem *мертвенно-белые*, który wskazuje na „brudny” odcień topniejącego śniegu: *Зима умерла. Весна толкнула ее голой, розовой и дерзкой ногой в сырые овраги, где, лежа ничком в виде мертвенно-белых обтаявших пластов снега, старуха дышала еще в последней агонии холодным паром, но слабо и безнадежно* (Utw. 2, 419) / *Zima umarła. Wiosna pnęła, różową i zuchwałą stopą zepchnęła ją w wilgotne wąwozy, gdzie leżąc płackiem w po-*

staci **martwobiałych**, na wpół stających płatów śniegu, staruszka w agonii oddychała jeszcze zimną parą, lecz słabo i beznadziejnie (PO, 31).

Obraz śniegu współtworzy barwa niebieska. Śnieg o tym zabarwieniu występuje tylko w utworze *Poszukiwacz przygód*, gdzie autor wykorzystuje do jego opisu leksem **синий**: **Синий** и белый снег гор, зубчатый взлет которых тянулся полукругом вокруг холмистой равнины, Аммон увидел из окна поезда рано утром (Utw. 2, 277) / Wczesnym rankiem Ammon zobaczył z okna pociągu **błękitno-białe**, ośnieżone szczyty gór, zębatą koronę otaczające półkolem pagórkowatą równinę (SzŻ, 228) oraz przymiotnik **голубой**: Снеговые ручьи неслись в пышной зелени по сверкающим каменным руслам, звенели и бились вокруг. **Голубые** каскады взбивали снежную пену, прыгая со всех сторон с уступа на уступ (Utw. 2, 296) / Dookoła huczały lodowate strumienie, pędząc po błyszczących kamieniach wśród zielonych brzegów. **Бłękitne** kaskady wzbijały śnieżną pianę skacząc ze wszystkich stron po skalnych występach (SzŻ, 262).

W opowiadaniu *Walka ze śmiercią* w językowej kreacji obrazu śniegu pojawia się barwa należąca do pola czerwieni – kolor różowy. Jest to nietypowa sytuacja, biorąc pod uwagę fakt, że opisywany jest krajobraz górski w ciągu dnia: Отсюда, через пропасть, виден весь **розовый** снеговой ландшафт (Utw. 3, 128) / Stąd widać za przepaścią cały zaśniewiony krajobraz (ON, 170).

Rzadko w analizowanych utworach pojawiają się opisy takiego zjawiska pogodowego, jakim jest mgła. W jej językowej kreacji obecna jest barwa biała i szara. Pole bieli jest reprezentowane przez rzeczownik **белизна** w opowiadaniu *Fandango*: Луны не было видно, но светлый туман одевал небо, сообщая перспективе сонную **белизну**, переходящую в мрак (Utw. 3, 536) / Księżycy nie było widać, ale jasna mgła okrywała niebo zabarwiając perspektywę senną **bielą**, przechodzącą w mrok (SzŻ, 340) oraz przymiotnik **серебристый** w *Cieśninie Burz*: **Серебристый** хлоп тумана колыбался у берегов, вода темнела, огненное крыло запада роняло ковры теней, земля стала задумчивой; птицы умолкли (Utw. 1, 425) / **Srebrzysta** bawełna mgły kołysała się na brzegami, woda nabierała czerni, ogniste skrzydło zachodu rzucało kobierce cieni, ziemia pogrążyła się w zadumie, ptaki umilkły (SD, 131).

Jednokrotnie poświadczony w tekstach przymiotnik **сизый**, występujący w *Cieśninie Burz*, opisuje wieczorną mgłę na brzegu morza: Море дымилось, вечерний туман берега рвался в порывах ветра, затягивая Пролив Бурь **сизым** флером (Utw. 1, 438) / Morze dymiło, wieczorna mgła nad brzegiem strzępiła się w porywach wiatru, zasnuwając Cieśninę Burz **błękitnym** woalem (SD, 150).

5. Podsumowanie

W swoich opowiadaniach Aleksander Grin do kreowania obrazów przyrody nieożywionej używa licznych nazw barw, które reprezentują cztery pola barw chromatycznych: pole błękitu, zieleni, czerwieni i żółcieni oraz trzy pola barw achromatycznych: pole bieli, czerni i szarości. Użyte w analizowanych utworach wyrazy, odnoszące się do barw, reprezentują różne części mowy – nie tylko przymiotniki (15 leksemów), ale również rzeczowniki (6), przysłówki (1), czasowniki (2) i imiesłowy (2). Jak pokazują dane liczbowe, we wszystkich polach dominują przymiotniki, co niewątpliwie związane jest z główną funkcją nazw kolorów – określaniem cech desygnatów (Tabela 1.).

Tabela 1. Dane liczbowe i procentowe dotyczące poszczególnych pól barw

Pole		Liczba wystąpień			%		
Barwy chromatyczne	błękit	голубой	20	32	21,5	34,4	
		синий	8		8,6		
		синева	3		3,2		
		лазурь	1		1,1		
	zieleń	зеленый	3	7	3,2	7,5	
		зеленоватый	2		2,1		
		зеленеющий	1		1,1		
		зелень	1		1,1		
	czerwień	красноватый	3	6	3,2	6,5	
		пурпур	1		1,1		
		пунцовый	1		1,1		
		розовый	1		1,1		
	żółcień	желтый	4	5	4,2	5,3	
		желтеть	1		1,1		
	Barwy achromatyczne	biel	белый	16	27	17,3	29,2
			белизна	4		4,3	
серебрыстый			4		4,3		
белевший			1		1,1		
серебрить			1		1,1		
мертвенно-белый			1		1,1		
czern		черный	9	11	9,6	11,8	
		чернота	1		1,1		
		черно	1		1,1		
szarość		серый	2	5	2,1	5,3	
		сизый	2		2,1		
		стальной	1		1,1		
Ogółem		93			100		

Pośród barw chromatycznych, pojawiających się w analizowanych utworach, największą frekwencję mają barwy z pola błękitu (32 użycia), które wiążą się głównie z polem „wody powierzchniowe”. W twórczości A. Grina morze i inne zbiorniki wodne odgrywają ważną rolę, tam toczy się akcja wielu utworów. Do ich opisu wykorzystywane są takie odcienie koloru niebieskiego, jak: *голубой*, *синий* i *лазурный*. Warto zwrócić uwagę na fakt, że w polskim przekładzie opowiadań zarówno przymiotnik *голубой*⁸, jak i *синий*⁹, w większości przykładów, jest zastąpiony leksemem *błękitny*¹⁰, wskazującym na intensywność barwy niebieskiej¹¹, której prototypem jest kolor nieba bez określenia tonacji jego kolorystyki.

W nielicznych przykładach w tłumaczeniu analizowanych utworów pojawiają się inne nazwy barw odnoszących się do pola błękitu. Dwukrotnie – w opowiadaniach *Kapitan Duc* (*над синей водою* / *nad **siną** wodą*) i *Sprzedawca szczęścia* (*к синей узкой реке* / *nad **siną** wąską rzeką*) do określenia koloru morza i rzeki przymiotnik *синий* został zastąpiony leksemem *siny*¹², który określa barwę pośrednią między kolorem niebieskim i fioletowym, tak jak rosyjski wyraz. Jednokrotnie poświadczono są w tekstach przymiotniki, podkreślające odcień i nasycenie zabarwienia zbiorników wodnych – *modry*¹³, który zastępuje leksem *синий* w opowiadaniu *Sprzedawca szczęścia* (*река развертывалась перед ним пышной, синей аллеей* / *przed nim rozpościerała się milcząca rzeka, niczym przepyszna **modra** aleja*) oraz *granatowy*¹⁴ – w *Piekle odzyskanym* (*вечерние тени на воде синих озер / cienie wieczoru w wodzie **granatowych** jezior*).

W opowiadaniu *Cieśnina Burz*, z kolei, w kształtowaniu obrazu morza uczestniczy rzeczownik *лазурь*¹⁵ (jasny odcień niebieskiego), zastąpiony

⁸ Голубой ‘имеющих окраску одного из основных цветов спектра – среднего между зеленым и синим; цвета ясного неба; светло-синий’ [Кузнецов 2000, 216].

⁹ Синий ‘имеющих окраску одного из основных цветов спектра – среднего между голубым и фиолетовым’ [Кузнецов 2000, 1186].

¹⁰ Błękitny ‘intensywnie niebieski’ [https://sjp.pwn.pl/szukaj/B%C5%82%C4%99kitny.html] (20.01.2020).

¹¹ Niebieski ‘mający barwę pogodnego nieba’ [https://sjp.pwn.pl/szukaj/Niebieski%20.html] (20.01.2020).

¹² Siny ‘niebieskofioletowy, czasem z szarym odcieniem’ [https://sjp.pwn.pl/szukaj/Siny%20.html] (20.01.2020).

¹³ Modry ‘intensywnie niebieski’ [https://sjp.pwn.pl/szukaj/Modry%20.html] (20.01.2020).

¹⁴ Granat ‘kolor ciemnoniebieski’ [https://sjp.pwn.pl/szukaj/Granat%20.html] (20.01.2020).

¹⁵ Лазурь ‘светло-синий, лазурный цвет’; лазурный ‘светло-синий, цвета ясного неба; небесно-голубой’ [Кузнецов 2000, 485].

leksemem *блękit*¹⁶, który w żaden sposób nie określa intensywności koloru niebieskiego (*корабль стройно чернел в лазури* / statek czerniał wyniośle na tle *blękitu*).

Najczęściej wykorzystywaną w analizowanych utworach barwą achromatyczną jest reprezentowana przez 6 leksemów biel – 27 wystąpień, wśród których dominuje nazwa podstawowa i jej derywowaty.

Jak można zauważyć, barwami z pozostałych pól w opisach przyrody nieożywionej autor posługuje się w o wiele mniejszym stopniu (patrz. Tabela 1.). Warto jednak zwrócić uwagę na kreację obłoków w utworze *Renee*, gdzie do ich opisu użył wyrazu *пунцовый*¹⁷, określającego jasny odcień czerwieni, w przekładzie są one ciemnoczerwone – *purpurowe*¹⁸ (*пунцовые и белые облака* / *purpurowe i białe oboki*).

Obiekty przyrody nieożywionej opisywane w analizowanych utworach można podzielić na trzy klasy: wody powierzchniowe, powierzchnia terenu i podłoże skalne oraz powietrze i zjawiska pogodowe (Tabela 2.).

Tabela 2. Klasy obiektów opisywanych przez nazwy barw

	blękit	zieleń	czerwień	żółcień	biel	czern	szarość	ogółem
Wody powierzchniowe:	28	6	–	–	5	7	1	47
morze	7	4	–	–	2	5	–	18
rzeka	13	1	–	–	–	1	–	15
jezioro	4	–	–	–	–	–	1	5
ocean	3	1	–	–	2	1	–	7
potok	1	–	–	–	1	–	–	1
Powierzchnia terenu i podłoże skalne:	1	1	4	5	7	2	2	22
ziemia	–	–	–	–	–	–	1	1
wzniesienia	1	–	–	–	1	–	1	3
równina	–	–	–	–	1	1	–	2
brzeg	–	–	–	–	–	1	–	1
skały i minerały	–	1	4	5	5	–	–	15
Powietrze i zjawiska pogodowe:	3	–	2	–	15	2	2	24
powietrze	1	–	–	–	–	2	1	4
obłoki	–	–	1	–	3	–	–	4
opary powietrza	–	–	–	–	2	–	–	2
mgła	–	–	–	–	2	–	1	3
śnieg	2	–	1	–	8	–	–	11
	32	7	6	5	27	11	5	93

¹⁶ Błękit ‘niebieska barwa’ [https://sjp.pwn.pl/szukaj/B%C5%82%C4%99kit%20.html] (20.01.2020).

¹⁷ Пунцовый ‘ярко-красный; багровый’ [Кузнецов 2000, 1046].

¹⁸ Purpurowy ‘ciemnoczerwony z odcieniem fioletowym’ [https://sjp.pwn.pl/szukaj/Purpurowy%20.html] (20.01.2020).

Połowy nazw barw (47) użyto do kształtowania obrazu zbiorników wodnych – najwięcej z nich dotyczy morza (18) i rzeki (15). Jest to najobszerniejsze pole semantyczne związane z tonacją niebieską. W opisach pozostałych dwóch zbiorów obiektów kolor zostaje przywołany odpowiednio 22 i 24 razy. W obrazach powietrza i zjawisk pogodowych dominują barwy achromatyczne, w szczególności biel (15 użyć), a najczęściej opisywanym zjawiskiem jest śnieg. Biel jest również najczęściej przywoływanym kolorem w obrazach powierzchni i podłoża skalnego (7 użyć). Nazwy barw z pola błękitu i bieli stanowią ponad połowę (63%) wszystkich wykorzystanych przez Grina do opisu kolorów przyrody nieożywionej leksemów.

Źródła

- Грин А.С., 1994, *Собрание сочинений в пяти томах*, Москва. (Utw.)
Grin A., 1959, *Piekło odzyskane*, Wstępem opatrzył S. Pollak, Warszawa. (PO)
Grin A., 1960, *Serce dżungli*, (przełożyła I. Piotrowska), Warszawa. (SD)
Grin A., 1986, *Szkarłatne żagle. Opowiadania fantastyczne*, przełożyli A. Bogdański, I. Piotrowska, S. Pollak, E. Rojewska-Olejarczuk, J. Szymak-Reiferowa, Warszawa. (SzŻ)
Grin A., 1971, *Opowiadania niesamowite*, Warszawa. (ON)
Grin A., 1987, *Szczurołap i inne opowiadania*, (wyboru dokonał J. Litwinow), Warszawa. (SzcZ)

Literatura

- Ampel-Rudolf M., 1994, *Kolory. Z badań leksykalnych i składniowo-semantycznych języka polskiego*, Rzeszów.
Inny słownik języka polskiego, 2000, pod red. M. Bańki, t. 1, Warszawa.
Narloch A., 2013, *Цветовые обозначения в русском и польском языках. Структурно-семантический, терминологический и когнитивный аспекты*, Poznań.
Słownik języka polskiego PWN, [online], <https://sjp.pwn.pl>, [20.01.2020]
Stanulewicz D., 2014, *Nieopisany błękit wody, która ściąga na siebie barwę nieba*. Nazwy barw w powieści „Zatoka śpiewających traw” Stanisławy Fleszarowej-Muskat, „Studia Językoznawcze. Synchroniczne i diachroniczne aspekty badań polszczyzny” 13, s. 245–273.
Wielki słownik języka polskiego, pod red. P. Żmigrodzkiego, [online], <https://wsjp.pl>, [20.01.2020]
Tokarski R., 2004, *Semantyka barw we współczesnej polszczyźnie*, Lublin.

- Kuznecov S.A., 2000, *Boľšoj tolkovyj slovar' russkogo âzyka*, Sankt-Peterburg. [Кузнецов С.А., 2000, *Большой толковый словарь русского языка*, Санкт-Петербург.]
- Mel'nikova L.A., 2009, *A.S. Grin: slovo – obraz*, Minsk. [Мельникова Л.А., 2009, *А.С. Грин: слово – образ*, Минск.]
- Černenok I. G., 2008, *Simvolika cveta v hudožestvennom diskurse (na materiale korotkoj prozy Vol'fganga Borherta)*, (v:) „Izvestiâ Kaliningradskogo gosudarstvennogo tehničeskogo universiteta”, № 13, s. 179–183. [Черненко И. Г., 2008, *Символика цвета в художественном дискурсе (на материале короткой прозы Вольфганга Борхерта)*, (в:) „Известия Калининградского государственного технического университета”, № 13, с. 179–183.]

NAMES OF COLORS IN DESCRIPTIONS OF INANIMATE NATURE
(ON ALEXANDER GRIN'S NOVELS)

ABSTRACT

Key words: Grin, writer's idiolect, semantics of colour, inanimate nature

The analysis of color names provides valuable information about the models of perception, association and interpretation models of the world presented in a literary work. The main purpose of his paper is to reconstruct a fragment of the color picture of the world of the outstanding Russian writer Aleksander Grin. The subject of analysis are the names of colors used by the novel's author to describe inanimate nature objects, which can be divided into three classes: 1) surface water, 2) surface and rocky ground, 3) air and weather phenomena.

Aleksander Grin uses in his novels numerous color names to create pictures of inanimate nature, which represent four fields of chromatic colours: blue, green, red and yellow, and three fields of achromatic colors: white, black and grey. The words, referring to colours, used in the analysed works are represented by different parts of speech – not only adjectives (15 lexems), but also nouns (6), adverbs (1), verbs (2) and participles (2).